

Metodické studie

KONTROLA VALIDITY KVALITATIVNÝCH ŠTÚDIÍ – SYSTEMATICKÝ PREHĽAD

LEA BODNÁROVÁ

Inštitút psychológie, Prešovská univerzita v Prešove

ABSTRACT

Validity control in qualitative studies
– the systematic overview

L. Bodnárová

The author sees metasynthesis as a relatively new promising methodological approach. It is based on analysis, integration and transformation of primary qualitative research findings. Unlike the summaries and research reviews the method has the ability to develop middle-range theories, applicable in practice. Metasynthesis has the potential to respond to criticism of qualitative research, based on the missing links of the conclusions of qualitative studies on the research done. The author contributes to the meth-

od formalization by describing procedures to control validity of metasynthesis in the process of research team forming, selection of primary studies, data analysis and synthesis of qualitative research findings.

key words:

psychological methodology,
history of psychology,
psychology of health

klúčové slová:

psychologická metodológia,
dejiny psychológie,
psychológia zdravia

ÚVOD

Hoci začiatky kvalitatívneho výskumu na akademickej pôde neboli jednoduché, dnes sa vedeckosť kvalitatívnej metodológie, až na výnimky, väčšinou nespochybňuje. Interdisciplinárne a disciplinované prístupy k výskumu problémov presvedčajú originalitou a spoločenskou relevanciou svojich výsledkov o nevyhnutnosti využívať vo výskume inovatívne kvalitatívne metodológie (Čermák, Zábrodská, 2010). Spory vychádzajúce z prístupov metodologického pluralizmu nachádzajú svoje riešenie v tematizovaní a systematickom aplikovaní kvalitatívneho a kvantitatívneho prístupu podľa ich povahy (Filip, 2004). S narastajúcim počtom publikovaných kvalitatívnych výskumov je možné predpokladať zvyšujúci sa tlak na syntézu ich zistení systematickým spôsobom. Dôvodom pre hľadanie syntetizujúcej metodológie, podobnej ako je pre kvantitatívny prístup metaanalýza, je aj zvyšujúca sa marginalizácia kvalitatívneho výskumu od praktickej psychológie. Na toto riziko upozornil Silverman (1997, podľa Downe, 2008) a vyzval kvalitatívnych výskumníkov, aby pracovali na syntézach, ktoré ich zistenia posunú k vypracovaniu teórií aplikovateľných v praxi. Potreba vzniku syntetizujúcej techniky siaha do 90tych rokov minulého storočia, kde sa datujú prvé pokusy spojiť kúsky skladačky jedinečných výsledkov kvalitatívnych výskumov tak, aby sa naďalej zachovala ich unikátnosť. Tieto snahy spočiatku vyvolali diskusie na tému, či je možné a správne syntetizovať kvalitatívne zistenia. K oponentom

Došlo: 1. 2. 2011; L. B., Trieda SNP 61/B, 040 11 Košice, Slovenská republika; e-mail: lea.burakovska@gmail.com

patrila napríklad Sandelovská (1997), ktorá sa obávala straty integrity záverov štúdií, ako výsledku sumarizovania poznatkov vychádzajúcich z kvalitatívnych výskumov. Súčasným konsenzom je presvedčenie, že syntetizovanie výsledkov kvalitatívnych štúdií je zmysluplné a má potenciál prispieť k poznaniu v špecifických oblastiach (Downe, 2008). Predpokladom plnej akceptácie metodológie, podobne ako to platilo pre celý kvalitatívny výskum v jeho počiatkoch, je štandardizovanie princípov zaručujúcich dôveryhodnosť získavania poznatkov, teda princípov validity.

Cieľom autorky príspevku je oboznámiť odbornú verejnosť s metodológiou syntézy kvalitatívnych štúdií. V úvode predstavíme metasyntézu ako pojem zastrešujúci skupinu prístupov založených na analýze a transformácii existujúcich kvalitatívnych štúdií v jej historickom kontexte. Nasledovať bude sumarizácia spôsobov kontroly validity v procesoch, ktoré sú spoločné pre všetky prístupy metasyntézy. Záver príspevku obsahuje jednotlivé kroky metasyntézy s vyzdvihnutím možných ohrození validity a návrhmi na ich riešenie.

HISTORICKÝ KONTEXT METASYNTÉZY

V roku 1980 vzbudil tím Smithovej, Glassa a Millera záujem výskumníkov a praktických psychológov porovnaním 475 vzájomne nezávislých zistení efektivity terapeutických postupov. Cieľom ich práce bolo priniesť objektívnejšie výsledky kvantitatívnych dát. Monografia *Benefits of Psychotherapy*, v ktorej ich zverejnili, sa považuje za priekopnícke dielo a zároveň prvú metaanalytickú prácu. O päť rokov neskôr uviedli Hedges a Olkin do života metaanalýzu kvantitatívnych údajov už ako samostatnú subdisciplínu štatistickej vedy s prvými systematickými návodmi, ako analyzovať údaje. Metóda, ktorú spočiatku uznával len úzky kruh výskumníkov, sa postupne stala jednou z najčastejšie používaných. Jej rozšírenie sa bolo kritickou reakciou na zvyšujúci sa počet individualizovaných klinických pokusov, ktoré nedisponovali dostatočným informačným prínosom. Napriek stále prebiehajúcim diskusiám o najefektívnejších spôsoboch kontroly validity (napr. Egger, Ebrahim, Smith, 2002 o skresleniach v metaanalýze) je metóda uspokojivo opísaná. Výskumným tímom sú dostupné prehľadné návody na čítanie metaanalytických prác (napr. Greenhalgh, 1997) a detailné postupy na ich spracovanie (napr. Egger, Smith, Phillips, 1997). Metaanalýza je po tridsiatich rokoch svojej existencie prijímaná ako štandardná štatistická metóda. Predstavuje dôležitú inováciu kvantitatívnej výskumnej metodológie a doposiaľ je používaná na preukázanie efektivity terapií a diagnostických postupov.

Na rozdiel od svojej kvantitatívnej sestry, nie je dodnes metasyntéza bežne používanou metódou, hoci sa jej vznik datuje do približne rovnakého obdobia ako vznik metaanalýzy. Sternová a Harrisová po prvý krát použili výraz kvalitatívna metaanalýza v tom istom roku, ako Hedges a Olkin publikovali svoju monografiu ustanovujúcu základné postupy metaanalýzy (1985). Autorky analyzovali sedem kvalitatívnych výskumov hospitalizovaných žien technikami zakotvenej teórie. Ich práci sa však v oblasti metodológie psychologického výskumu nedostalo pozornosti. Podarilo sa to až o tri roky neskôr monografii *Meta-ethnography: synthesizing qualitative studies*. Autori Noblit a Hare v nej reagovali na potrebu dôkladného štúdia veľkého množstva teórií v antropológii. Na rozdiel od dovtedy využívaných prehľadov zistení výskumov, ktoré nemali ambíciu interpretovať sumarizované údaje, zdôrazňovali interpretatívny prístup. Hlavnou myšlienkou ich práce bolo, že syntézou kvalitatívnych výskumných zistení je možno dosiahnuť „vyššiu úroveň porozumenia a vhl'adu“ (Xu, 2008, s. 179). V meta-etnografii, ako svoju výskumnú metódu nazvali, analyzovali vzťahy medzi štúdiami s cieľom integrácie poznatkov o vybranom fenoméne, s uvedením si al-

ternatívnych perspektív. Tento postup sa stal základom pre pojem zastrešujúci skupinu prístupov založených na analýze existujúcich kvalitatívnych štúdií, pre „štúdiu štúdií“ – metasyntézu.

Meta je predpona dávajúca slovám význam „cez, za, po“ (Brukker, Opatiková, 2006). V prípade metodológie psychologického výskumu rovnako znamená ísť „cez“ (primárny psychologický výskum), „za“ (zistenia jednotlivých štúdií vo vzorke), „po“ (ich rozdielnostiach a podobnostiach). Pre metasyntézu ako „výskum výskumov“ sú primárnymi dátami existujúce kvalitatívne štúdie. Metóda obsahuje dva základné procesy: analýzu primárnych kvalitatívnych štúdií a následnú syntézu, generujúcu nové a komplexnejšie porozumenie skúmaného fenoménu. Konštrukcia jej výsledkov sa formuje na dvoch úrovniach: a) autori analýz primárnych výskumov konštruujú závery svojich zistení na základe vlastného porozumenia a interpretácie údajov, b) výskumníci v metasyntéze na týchto interpretáciách ďalej stavajú a interpretujú ich vo vlastnej sociálnej a kultúrnej realite. Ide teda o konštrukty konštruktov výskumných tímov (Zimmer, 2006). Cieľom metasyntézy je vybudovanie teórie na základe údajov, ktoré spolu dávajú viac ako suma výsledkov existujúcich zdrojov. Výskumné tímy sa pri voľbe metodológie najčastejšie rozhodnú pre metasyntézu z dôvodu, že štúdie zaoberajúce sa daným fenoménom existujú, ale: (1) chýba zjednocujúci záver aplikovateľný v praxi; (2) ich výsledky sa nezhodujú – cieľom je objasniť príčinu; (3) skúmanie je parciálne – cieľom je zistiť vzťahy medzi čiastkovými zisteniami (4) chýba podnet pre ďalší rozvíjajúci výskum; (5) nie sú dostatočne popísané podmienky, za ktorých sa fenomény vyskytujú (Paterson et al., 2001).

V súčasnosti je rozpracovaných niekoľko prístupov, ktoré možno pod zastrešujúci pojem metasyntézy zaradiť, napr. EPI centrum metóda, meta-narátiva, naratívna syntéza. Ich spoločným cieľom je „dekonštruovať“ súčasné predstavy o skúmanom fenoméne, priniesť jasnejšie, hlbšie a viac spoločensky zodpovedné teoretické vedomosti. Princípy metasyntézy sú podľa Downa (2008) využívané pri skúmaní rôznych fenoménov, napr. prežívaní chronických ochorení (Thorne et al., 2001), starostlivosti (Sherwod, 1997), materstva (Clemmens, 2003), depresie (Beck, 2003), činnosti zdravotníkov (Downe et al., 2007). Napriek viacerým rozpracovaným prístupom k metasyntéze a zvyšujúcemu sa počtu publikácií, žiaden prístup nebol doposiaľ stanovený za „zlatý štandard“. Realizáciu rôznych metód spája potreba systematickej kontroly validity v krokoch, ktoré sú pre tieto postupy spoločné – pri zostavovaní výskumného tímu, pri procese výberu primárnych štúdií, analýze údajov a syntéze zistení. Sumár postupov pri riešení situácií, kedy môže dôjsť k ohrozeniu validity metasyntézy, je súčasťou nášho príspevku (tab. 1). Tieto postupy rešpektujú a stavajú na existujúcich technikách kontroly validity v kvalitatívnom výskume (Čermák, Štěpaníková, 1998), aplikovaním alikvotných procedúr týkajúcich sa povahy údajov, role výskumníka, výberu respondentov, triangulácie, reflexívnej a dialogickej povahy kvalitatívneho výskumu, postoja bádateľa a konkrétnych postupov pri vyhodnocovaní údajov a formulácií záverov.

TVORBA TÍMU „METASYNTETIZÁTOROV“

Množné číslo v názve odseku nie je náhodné. Metasyntéza vyžaduje dobré znalosti teoretických a metodologických prístupov, a preto nie je vhodná pre začínajúcich kvalitatívnych výskumníkov pracujúcich samostatne. Autorka príspevku môže na základe vlastných skúseností potvrdiť, že metóda je zároveň časovo náročná. Odporúčame preto zostavenie výskumného tímu minimálne z troch členov. Ak nie je možné ich trvalé členstvo, odporúčame prizvanie konzultantov a poradcov. Výhodou je, že vyšší

Tab. 1 Výzvy v metasyntéze a možnosti riešenia

ZOSTAVENIE VÝSKUMNÉHO TÍMU

- a) Snažte sa o pokrytie čo najväčšej teoretickej základne – o členov so znalosťami rôznych metodológií, teoretických prístupov a skúsenosťami s kvalitatívnou analýzou.
- b) Podporujte diskusiu vyplývajúcu z rôznych perspektív, kultúrneho a sociálneho pozadia, rodu výskumníkov.
- c) Udržujte počet výskumníkov v takom rozmedzí, aby nepresiahol počet, kedy by spolupráca a dosiahnutie konsenzu bolo problematické.
- d) Organizujte pravidelné stretnutia členov tímu so zameraním sa na aktuálny stav výskumu, potrebu opätovného definovania výskumných otázok a prispôsobenia stratégií.
- e) V prípade, kedy nie sú k dispozícii stabilní členovia tímu, konzultujte svoje postupy s externými poradcami.

OBMEDZENÝ POČET VHDNÝCH PRIMÁRNÝCH ŠTÚDIÍ

- a) Zhodnoťte kvalitu a počet dostupných štúdií (zvoľte transparentné, dôveryhodné a spoľahlivé štúdie).
- b) Zhodnoťte ich relevantnosť vzhľadom k cieľu metasyntézy.
- c) Kombinujte hľadanie štúdií z čo najväčšieho počtu zdrojov (internetové databázy, vedecké a univerzitné knižnice).

KRITÉRIÁ VÝBERU VZORKY

- a) Venujte dostatočnú pozornosť nastaveniu špecifických požiadaviek týkajúcich sa zdroja (rok publikácie, jazyk, metodológia štúdie) a účastníkov primárnych štúdií.
- b) Podmienky výberu musia byť jasne popísané a prípadné zmeny odôvodnené (každé rozhodnutie výskumníka týkajúce sa výberu štúdií do vzorky má vplyv na jej validitu).
- c) V prípade nedostatočných informácií o metodológii alebo účastníkoch primárnej štúdie kontaktujte autora/autorov výskumu.
- d) Uprednostňujte výber štúdií založených na rovnakej metodologickej tradícii.
- e) Umožnite viacerým členom tímu zhodnotiť relevantnosť vzorky.

ANALÝZA A SYNTÉZA DÁT

- a) Požiadavkou je konzistentnosť, účelnosť, jasnosť postupu – evidujte všetky prijaté podmienky, kritériá a prípadne zmeny v stratégii výskumu.
- b) Jednoznačne odlišťe fázu tvorenia prehľadov, fázu analýzy a fázu syntézy.
- c) Vyhýbajte sa sumarizácii bez „pridanej hodnoty“.
- d) Pri analýze používajte diagramy a tabuľky s textovým popisom tak, aby bolo zjavné, na základe akých kategórií/tém boli analýzy postavené a ako sú zistenia primárnych štúdií prepojené.
- e) Využite nezávislé kódovanie a analýzu dát viacerými kódermi.
- f) Metasyntéza musí byť jasne teoreticky ukotvená, pozor na „deduktívnu kontamináciu teóriou“.
- g) Výsledky overte vo fokusovej skupine, konzultáciou s kľúčovými informátormi, kontrolou prípadových štúdií.

počet členov tímu urýchľuje prvotné vyhľadávanie primárnych výskumov. Druhým dôvodom je zvýšenie validity výskumu vo fáze analýzy a syntézy, kedy sú rôzne perspektívy, názory a teoretické znalosti výskumníkov vítané (viď spôsoby kontroly validity). Metasyntéza pochádzajúca od jedného autora je podľa autorky vystavená pravdepodobnejšiemu ohrozeniu úspechu výskumu.

Vyšší počet členov výskumného tímu odporúčajú aj Bondasová a Hallová (2007). Podľa týchto autoriek vyžaduje metasyntéza multikultúrny a multijazykový prístup s využitím prekladateľa a výskumníkov z rôznych kultúrnych podmienok. Tento názor vychádza z predpokladu, že výsledky primárnych štúdií sú ukotvené v sociálnom, historickom a teoretickom kontexte. Preto rôzne pohľady na svet, rovnako ako rôzne pohľady členov tímu, zvyšujú validitu analýzy. Autorky konštatujú, že súčasná vý-

skumná prax je výsledkom práce síce viacčlenných, ale monokultúrnych tímov. Takto sa pripravujú o potenciál analýzy zistení z rôznych perspektív.

Pre zvýšenie validity metasyntézy v procese zostavovania výskumného tímu je odporúčané okrem vyššieho počtu výskumníkov vziať do úvahy aj také ich vlastnosti, ako sú skúsenosti s kvalitatívnym výskumom a vyhľadávaním štúdií, rôzne kultúrne a sociálne zázemie a schopnosť porozumieť cudziemu jazyku v písanej forme.

ZBER ÚDAJOV V METASYNTÉZE – VÝBER PRIMÁRNYCH ŠTÚDIÍ

Výskumný proces metasyntézy začína formulovaním výskumného problému, podobne ako pri kvantitatívnych štúdiách. Jeho skúmanie kvalitatívnymi metódami by malo byť tak rozsiahle, aby bol k dispozícii dostatočný počet štúdií, čo je predpokladom úspechu pri vyhľadávaní relevantných primárnych údajov. Prvým z ohrození validity v tejto časti výskumu môže byť počet štúdií, ktoré budú tvoriť vzorku výskumov. Ak je súbor príliš veľký, presiahne možnosti výskumného tímu systematicky a dôkladne analyzovať súbor, resp. tento nebude výskumnému tímu prístupný a niektoré zdroje údajov ostanú nepokryté (Sandelowski, Barosso, 2007). Metasyntetizátori stoja pred otázkou ohraničenia počtu štúdií v súbore. Čím väčší je počet relevantných štúdií, tým vyššia je úroveň formálnej teórie, ktorá môže byť dosiahnutá, a tým saturovanejší je výsledok analýzy (Kearney, 2001). Príveľký počet štúdií však obmedzuje možnosti hlbšej analýzy. Preto Bondasová a Hallová (2007) navrhujú limitovať počet štúdií číslom 10. Ak sú štúdie založené na rovnakých súboroch, ale ich zistenia sú zamerané na odlišné aspekty alebo časti skúmaného fenoménu, je možno obe (resp. všetky) použiť v metasyntéze. Podmienkou je, aby sa ich zistenia neopakovali.

Downe (2008) uvádza, že vo svojej metasynéze používal pre zvýšenie validity techniky, pochádzajúce zo zakotvenej teórie: techniky teoretickej saturácie a hľadania negatívneho prípadu. Jednotkou analýzy pre tieto postupy v metasyntéze je štúdia. Pri analýze dodatočných primárnych štúdií je cieľom preveriť, či ich zistenia podporujú predpoklady sformovanej metasyntézou (je dosiahnutá saturovanosť vzorky) a či je možné nájsť kontrastný prípad, ktorý nie je v súlade s vynárajúcou sa teóriou.

Metasyntéza sa ďalej, podobne ako metaanalýza kvantitatívnych údajov, musí vysporiadať s ohrozením publikačným, jazykovým, selekčným a citačným skreslením (Hájek, 2002). Čo sa týka typov publikácií, je nevyhnutné zaradiť do metasyntézy toľko typov štúdií, koľko je výskumnému tímu k dispozícii. Okrem karentovaných časopisov, ktoré si za svoj zdroj volí väčšina výskumníkov (publikačný bias), je potrebné preskúmať možnosť zaradiť do vzorky dizertačné práce, príspevky z konferencií, správy výskumných tímov a pod.

Hoci výhodou karentov je kvalita, garantovaná vydavateľmi a jednoduchá dostupnosť vyhľadanim v internetových databázach, ignorovanie takých významných zdrojov údajov, ako sú nepublikované práce a práce ne-anglicky píšucich autorov (jazykový bias) môže znamenať ohrozenie validity. Beck (2002) odporúča zaradiť medzi analyzované štúdie dizertačné práce, Bondasová a Hallová (2007) databázy CINAHL, Medline, PsychINFO, ERIC, Dissertation Abstracts online, Sociological Abstracts, Sociofile, PsycLit, knihy, diplomové práce; a do výskumného tímu zapojiť pracovníka knižnice. Citlivý prístup k jazyku štúdie a zváženie limitovania štúdií na najnovšie publikácie alebo články v angličtine je predpokladom komplexnejších analýz a zlepšenia klinickej aplikovateľnosti výsledkov. Faktom ostáva, že publikované práce tvoria väčšinu primárnych štúdií metasyntéz, keďže u nich možno očakávať vyššiu kvalitu a zároveň sú ľahšie dostupné (Xu, 2008).

Transparentný postup výberu primárnych kvalitatívnych štúdií je kľúčový pre validitu metasyntézy. Vo výskumnej správe musia byť popísané jednotlivé kritériá a kroky výberu. Stanovený postup zberu údajov, ich zdroje a charakteristika štúdií musia byť explicitne dodržiavané. Nastavenie kritérií pre zahrnutie štúdie do súboru sa podobá výberu kritérií do akejkoľvek empirickej štúdie. Faktory ako teoretické zázemie primárnych štúdií a charakteristika účastníkov (napr. vek, národnosť, zdravotný stav) majú byť kompatibilné s cieľom a účelom metasyntézy. Rovnako to platí pre voľbu časového rozpätia rokov publikácií a okolnosti zberu dát.

Čo sa týka rôznych metód analýz v primárnych štúdiách, odporúčajú niektorí autori pre zjednodušenie zvoliť práce tak, aby využívali rovnaké kvalitatívne metódy (napr. Downe, 2008). Podľa Bondasovej a Hallovej (2007) sú však rôzne kvalitatívne metódy výskumníkmi málokedy oddeľované. Ak štúdie obsahujú čiastočne kvantitatívne aj kvalitatívne dáta, je potrebné kvalitatívnu časť vybrať. V takýchto prípadoch Xu (2008) poukazuje na možné ohrozenie validity. Podstatným je výber relevantných údajov primárnych výskumov v závislosti na účele a celi metasyntézy a akceptovanie len takých štúdií, ktoré spĺňajú aspoň minimálne nároky na transparentnosť, dôveryhodnosť a spoľahlivosť. Akceptovanie chybných štúdií môže viesť k chybným výsledkom metasyntézy a k pochybnostiam o aplikovateľnosti navrhovanej teórie (Downe, 2008). Veľká časť problémov pri analýze vychádza práve z problémov primárnych štúdií – napr. rôzne štýly popisu zistení, nesprávne interpretácie údajov a výrokov, chýbajúce príklady výskumných otázok a výrokov, chýbajúca prehľadnosť analýz a uvádzanie len ich záverov bez čiastkového postupu, prezentovanie analytických procesov ako zistení, nekompatibilita cieľa štúdie a voľby účastníkov výskumu, nedostatočne popísaný postup zberu údajov. Pri zostavovaní súboru štúdií je na zvýšenie validity odporúčané využívať trianguláciu tak, aby najmenej dvaja výskumníci mali možnosť posúdiť vhodnosť vybraných štúdií vzhľadom k cieľu metasyntézy a ich kvalitu (Polit, Beck, 2004).

Pri posudzovaní kvality primárnych štúdií, ideálne viacerými členmi výskumného tímu, je možné využiť návod Sandelowskej a Barrosovej, ako ho publikovali v roku 2002. Nejedná sa o jednoduchú a rýchlu metodiku (ako už bolo v úvode o metasyntéze zmienené). Autorky odporúčajú každú z hodnotených štúdií označiť ako zložku. Tá nesie informácie týkajúce sa a) citácií, b) popisu príslušnosti autora štúdie k inštitúcii vrátane disciplíny, c) financovania štúdie, d) poďakovania, e) termínov zberu údajov, f) termínov zaslania a prijatia práce, g) typu publikácie (napr. kniha, časopis, dizertačná práca, zborník príspevkov), h) spôsobu vyhľadania (napr. počítačová databáza, citácia v zozname literatúry, osobný kontakt s autorom), i) kľúčových slov (v článku a podľa recenzenta), j) abstraktu, k) mena hodnotiteľa, jeho príslušnosti k inštitúcii a teoretickej orientácie, l) dátumu čítania hodnotiteľom a účelu hodnotenia. Ďalej popisujú kritériá pre zhodnotenie kvality kvalitatívnej štúdie v oblastiach (1) výskumného problému, (2) výskumnej otázky, (3) literatúry, (4) teoretického zázemia, (5) výskumnej metódy, (6) výberu vzorky, (7) vlastností účastníkov výskumu, (8) metódy zberu údajov a zdrojov, (9) spracovania údajov, (10) zistení, (11) diskusie, (12) validity, (13) etického hľadiska a (14) formy. Pre každú z oblastí vypracovali zoznam kontrolných otázok, na ktoré hodnotiaci odpovedá podľa toho, či sa v danej štúdií vyskytujú alebo nie a nakoľko sú relevantné vzhľadom ku kvalite. Hodnotenie vyžaduje skúsenosť s kvalitatívnym výskumom a vysokú odbornosť výskumníkov. Keďže výber kvalitných primárnych štúdií je pre validitu metasyntézy kľúčovým bodom, investícia do času stráveného hodnotením sa vypláti.

Jednou z najlepších stratégií na zabezpečenie validity v tomto bode metasyntézy je triangulácia. Uplatňuje nezávislé kódovanie a analýzu dát viacerými kódermi v čo najvyššom počte (Polít, Beck, 2004). Cieľom diskusie vyvolanej rôznymi výsledkami výskumníkov, ktorá je v tomto bode prirodzená a žiadaná, nie je zahlasovanie za správnu verziu, ale dosiahnutie konsenzu. Výsledok analýzy by mal byť v zhode s výsledkami akéhokoľvek tímu iných kódervov.

Pravdepodobne najčastejšie používanou stratégiou analýzy dát v metasyntéze je postup navrhovaný Noblitom a Hareom (1988). Popisuje tri fázy, z ktorých dve môžeme považovať za analytické a poslednú za fázu syntézy. Náplňou prvej, ktorú autori nazývajú aj recipročná, je hľadanie metafor, fráz a tém, ktoré sa vyskytujú opakovane v celom objeme primárnych údajov. Predmetom analýzy sú zistenia uvádzané v texte, tabuľkách a obrázkoch primárnych štúdií. Okrem textu je predmetom analýzy aj abstrakt a nadpis, ktoré môžu byť nositeľmi dôležitých odkazov. Pozornosť je potrebné venovať detailom. Pre evidenciu podobností a rozdielností zistení štúdií odporúčajú Bondasová a Hallová (2007) používať Vennove diagramy s vyznačením vzťahov medzi metaforami, frázami a myšlienkami. K tabuľkám je potrebné pripojiť textový popis. Cieľom je transparentnosť v určení, na základe akých kategórií/tém boli analýzy postavené a ako sú zistenia primárnych štúdií prepojené. Tento prístup umožňuje porovnávanie štúdií – zvýraznia sa výsledky, ktoré sú analogické, úplne protikladné a rozvíjajúce teóriu. Cieľom tejto fázy výskumu nie je popisovať spoločné a rozdielne zistenia, ale ísť pod povrch toho, čo je za zisteniami. Znamená to rozobrať, znova poskladať a interpretovať zistenia pre „lepšie“ a komplexnejšie porozumenie skúmanému fenoménu. Z hľadiska kontroly validity musí byť jednoznačne odlišené, kedy výskumný tím vytvára prehľad zistení, kedy analyzuje a kedy syntetizuje (Bondas, Hall, 2007). Patersonová a kol. (2001) odporúčajú, aby boli dôkladne zaznamenané všetky postupy analýzy (formulovanie kódov, kategórií, zdrojov, metafor; nezhody medzi kódermi a výsledok ich diskusií) rovnako ako prípadné ohrozenia validity (nejasnosti vo výsledkoch, skreslenia).

Druhú fázu analýzy nazývajú Noblit a Hare argumentačnou. Zahŕňa vedomé hľadanie metafor, fráz a tém, ktoré vyvracajú objavujúcu sa teóriu. Tá môže byť formulovaná kombinovaním štúdií tak, že jedna štúdia nadväzuje na druhú a ich výsledky sú analogické; štúdie sú relatívne odlišné a ich výsledky sú postavené proti sebe; alebo sú štúdie naviazané na seba tak, že jedna rozvíja druhú (Bondas a Hall, 2007).

Výsledkom tretej fázy – syntetizačnej – je výrok/metafora, ktorá čo najobsiahlejšie popisuje vyskytujúce sa vzory – resp. model pokrývajúci všetky zahrnuté štúdie. Cieľom je dosiahnutie centrálného konceptu na základe výsledkov analýzy. Tento koncept môže obsahovať metafory, vzory primárnych štúdií aj/alebo nové koncepty, ktoré sú výstižnejšie pre teóriu skúmaného fenoménu. Výskumníci majú možnosť kriticky interpretovať silné a slabé stránky analyzovaných zistení, navrhnúť zjednocujúce koncepty a priniesť nový uhol pohľadu. Za úspešné sa považuje aj zistenie, že primárne štúdie sú v podstate nekompatibilné. Výsledkom je navrhnutie nových výskumných otázok. Pre jej validitu je nevyhnutná konzistentnosť, účelnosť, jasnosť postupu (Noblit, Hare, 1988, podľa Bondas, Hall, 2007). K najväčším ohrozeniam validity syntézy patrí deduktívna kontaminácia teóriami a preháňanie pri interpretácii závažných fenoménov (Jense, Allen, 1996 podľa Bondas, Hall, 2007). Booth (2001) navrhuje validizovať zistenia syntézy trianguláciou metód, overenie prípadovými štúdiami, fokusovými skupinami alebo konzultáciou s kľúčovými informátormi.

Napriek frekvencii, s akou sú títo autori citovaní, podľa Noblita (2004) väčšina publikovaných metasyntéz popisuje prvú fázu recipročných zistení. V menšom počte prác je zahrnutá fáza argumentácie tvoriacej sa teórie a málo dospeje k štádiu vytvorenia „pridanej hodnoty“, kedy sa už nejedná iba o meta-sumarizáciu kvalitatívnych zistení (podľa Downe, 2008).

ZÁVER

Od roku 2004 vzniklo niekoľko špecifických postupov, ako metasyntézu aplikovať, jej metódam sa venujú celé výskumné tímy a počet publikovaných článkov o jej metodológii sa postupne zvyšuje. Tento príspevok má ambíciu prispieť k rozšíreniu a formalizovaniu metasyntézy v Českej a Slovenskej republike. Autorka považuje metódu za perspektívnu, pretože obsahuje návod na kritické zhodnotenie parciálnych zistení. Má potenciál na vytvorenie komplexnejších a hlbších zastrešujúcich teórií, ak je používaná systematickým a transparentným spôsobom. Metasyntéza je využiteľná pre výskum fenoménov, kde je zber údajov záťažou pre účastníkov výskumu, napr. údaje získané v rozhovoroch s pacientmi v náročných životných a zdravotných podmienkach. Tento názor je podporovaný faktom, že súčasným predmetom metasyntéz sú prevažne kvalitatívne výskumy v oblasti starostlivosti o chronicky chorých pacientov a marginalizovaných skupín. Dopyt po metóde v zahraničí prichádza z klinickej praxe, na základe zvyšujúceho sa počtu čiastkových zistení kvalitatívnych výskumov.

K udomácneniu metódy v Čechách a na Slovensku môže prispieť jej postupné formalizovanie a spracovanie prehľadných návodov na jej aplikovanie. Metóda však vyžaduje dynamický a interaktívny proces myslenia, chápania, vytvárania, teoretizovania skúseného kvalitatívneho výskumného tímu. Pre tento účel je potrebné, aby sa metasyntéza rozšírila na akademickú pôdu a do workshopov konferencií. Následne tak bude schopná odpovedať na súčasnú kritiku vychádzajúcu z chýbajúcich explicitných metód a jasných definícií v metasyntéze (podľa Paterson et al., 2001).

Metasyntéza je schopná uspokojiť požiadavku praktikov na empirickú integráciu zistení kvalitatívnych výskumov a generovanie nových teórií sledovaním prepojených konceptov viacerých existujúcich štúdií legitímnym a rigoróznym spôsobom, za ktorý možno metasyntézu pokladať (Paterson et al., 2001). V svojich jednotlivých krokoch prináša viacero výziev, ktoré autorka sumarizuje v tab. 1. Zároveň uvádza metódy, ktoré na základe vlastných skúseností s metasyntézou považuje za minimálne pre kontrolu validity metasyntézy.

LITERATÚRA

- Beck, C. T. (2002): Postpartum depression: A metasynthesis. *Qualitative Health Research* 12, 453-472.
- Bondas, T., Hall, E.O.C. (2007): Challenges in approaching metasynthesis research. *Qualitative Health Research* 17, 113-121.
- Booth, A. (2001): Cochrane or cock-eyed? How should we conduct systematic reviews of qualitative research? In: *Qualitative Evidence-Based Practice Conference*. Coventry. Coventry University.
- Brukker, G., Opatíková, J. (2006): Veľký slovník cudzích slov. Bratislava, Robinson, s.r.o.
- Čermák, I., Štěpaníková, I. (1998): Kontrola validity dat v kvalitatívnom psychologickom výskumu. *Československá psychologie*, 42, 1, 50-62.
- Čermák, I., Zábrodská, K., (2010): Individualita a jedinečnosť – par excellence téma pro kvalitatívni výzkum. In: Zábrodská, K., Čermák, I. (Eds.) (2010), *Kvalitatívni přístup a metody ve vědách o člověku IX. Individualita a jedinečnosť v kvalitatívni výzkumu*. Brno, Psychologický ústav AV ČR, 8-10.
- Downe, S. (2008): Metasynthesis: A guide to knitting smoke. *Evidence Based Midwifery* 6, 4-8.

- Egger, M., Ebrahim, S., Smith, G.D. (2002): Where now for meta-analysis?. *International Journal of Epidemiology* 31, 1-5.
- Egger, M., Smith, G.D., Phillips, A. (1997): Meta-analysis: principles and procedures. *British Medical Journal* 315, 1533-1537.
- Filip, M. (2004): Dilema kvantitativního a kvalitativního přístupu – Je metodologický pluralismus východiskem? *Československá psychologie*, 48, 6, 538-552.
- Greenhalgh, T. (1997): Searching the literature. In: *How to read a paper*. London, British Medical Journal Publishing Group, 13-33.
- Hájek, T. (2002): Publikační bias: Lze se spoolehnout na metaanalýzy? *Psychiatrie* 6, 252-254.
- Hedges, L. V., Olkin, I. (1985): *Statistical methods for meta-analysis*. Orlando, Academic Press.
- Hendl, J. (2002): Metaanalýza v medicíně. *Časopis lékařů českých*, 141, 235-239.
- Kearney, M. H. (2001): Levels and applications of qualitative research evidence. *Research in Nursing & Health* 24, 145-153.
- Noblit, G. W., Hare, D. (1988): *Meta-ethnography: Synthesizing qualitative studies*. Newbury Park, Sage.
- Paterson, B. L., Thorne, S. E., Canam, C., Jillings, C. (2001): *Meta-study of Qualitative Health Research: A Practical Guide to Meta-Analysis and Meta-Synthesis*. Thousand Oaks, CA, Sage.
- Polit, D. F., Beck, C. T. (2004): *Nursing research: Generating and assessing evidence for nursing practice (7th ed.)*. Philadelphia, PA, Lippincott Williams & Wilkins.
- Sandelowski, M., Dochert, M., Emden, C. (1997): Focus on qualitative methods. *Qualitative metasynthesis: issues and methods*. *Research in Nursing & Health* 20, 365-371.
- Sandelowski, M., Barroso, J. (2002): *Reading qualitative studies*. *International Journal of Qualitative Methods (On line journal)*, 1, Article 5. [Vyhřadané 7.12.2010 na <http://ejournals.library.ualberta.ca/index.php/IJQM/article/view/4615/3764>].
- Sandelowski, M., Barroso, J. (2007): *Handbook for synthesizing qualitative research*. New York, Springer Publishing Company.
- Smith, M. L., Glass, G. V., Miller, T. I. (1980): *The benefits of psychotherapy*. Baltimore, Johns Hopkins University Press.
- Stern, P., Harris, C. (1985): Women's health and the self-care paradox: a model to guide self care readiness – clash between the client and nurse. *Health Care for Women International* 6, 151-163.
- Zimmer, L. (2006): Qualitative meta-synthesis: a question of dialoguing with texts. *Journal of Advanced Nursing* 53, 311-318.
- Xu, Y. (2008): Methodological issues and challenges in data collection and analysis of qualitative meta-synthesis. *Asian Nursing Research* 2, 141-151.

SOUHRN

Autorka prezentuje systematický přehled kontroly validity v kvalitativních studiích. Směřuje k metasyntéze jako metodologickému přístupu založenému na analýze, integraci a transformaci prvotních kvalitativních výzkumných výsledků. Na rozdíl od pouhých shrnutí výzkumných výsledků je tento přístup schopen přispívat k vývoji teorií středního dosahu, které mohou být využity v praxi. Metasyntézy mají potenciál reagovat na kritiku kvalitativního výzkumu založenou na nedostatečném propojení závěrů kvalitativních studií s již realizovanými výzkumy. Autorka přispívá k formalizaci tohoto metodického přístupu popisem procedur kontroly validity metasyntéz v průběhu utváření výzkumného týmu, výběru prvotních studií, analýzy dat a syntézy kvalitativních výsledků.